

Coordonatoare
Mădălina STRECHIE

ROMANIZARE ȘI INTEGRARE ÎN IMPERIUL ROMAN

**LUCRĂRILE COLOCVIULUI INTERNAȚIONAL RECEPTAREA
ANTICHITĂȚII GRECO-LATINE ÎN CULTURILE EUROPENE**

Ediția a XV-a

Editura UNIVERSITARIA

Craiova, 2025

Copyright © 2025 Editura Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

LUCRĂRILE COLOCVIULUI INTERNAȚIONAL RECEPTAREA
ANTICHITĂȚII GRECO-LATINE ÎN CULTURILE EUROPENE

ISSN 3090-9570

ISSN-L 3090-9570

ROMANIZARE ȘI INTEGRARE ÎN IMPERIUL ROMAN

ISBN 978-606-14-2109-1

NOTĂ:

Autorii își asumă în totalitate paternitatea, originalitatea și conținutul lucrărilor proprii.

© 2025 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

CUPRINS

Panagiotis ASIMOPOULOS

TRANSMISSION OF SECRET MILITARY MESSAGES BY THE ROMAN INTELLIGENCE SERVICE 17

Carmen BĂLTEANU

FLORUS AND LAURUS: TWO MARTYRS FROM ILLYRICUM IN ROMANIAN ORTHODOX ICONOGRAPHY 39

Dan BĂLTEANU

DESPRE EVOLUȚIA CONTACTELOR LA FRONTIERĂ LA EUGIPPIUS, *VITA SANCTI SEVERINI* 58

Mihaela Florentina DUMITRAȘCU LALĂ

ROMANIZAREA PROVINCIEI DACIA ÎN VREMEA LUI TRAIAN..... 88

Ilona DUȚĂ

INTEGRATION OF WORLDS, DESINTEGRATION OF CODES IN THE ROMAN IMPERIAL WORLD 99

Mariana ENE

ROMAN GODDESSES IN DACIA..... 113

Elena – Veronica NICOLA

DEMOGRAFIE ȘI URBANIZARE: ASPECTE COMPARATIVE, ANTICHITATE – CONTEMPORANEITATE 121

Liviu OLTEANU

MOȘTENIRI ISTORICE ȘI ETNOGRAFICE ÎN NORD-VESTUL JUDEȚULUI DOLJ STUDIU DE CAZ: GOGOȘU, DOLJ..... 130

Teodor SÂMBRIAN

ROMANIZAREA PRIN DREPT. CONTROVERSE ȘI PARTICULARITĂȚI DESPRE APLICAREA DREPTULUI ROMAN ÎN DACIA..... 149

Mădălina STRECHIE

PREZENȚA UNOR TRUPE SPECIALE ROMANE ÎN UNELE
INSCRIPȚII DIN DACIA 187

Maria-Gabriela VOINEA

EDUCAȚIA ÎN PROVINCIIILE ROMANE ÎN TIMPUL
PRINCIPATULUI 200

EDUCAȚIA ÎN PROVINCIIILE ROMANE ÎN TIMPUL PRINCIPATULUI

Dr. Maria-Gabriela VOINEA
BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII DIN CRAIOVA
ROMÂNIA

ABSTRACT

EDUCATION IN THE ROMAN PROVINCES DURING THE PRINCIPALITY

The establishment of the Principality was marked by the division of the provinces into senatorial and imperial. The provinces at the borders came under the authority of the emperor, and the old provinces remained under the senate. Until the advent of the school system, communities felt the need to educate their descendants. Thus, the elderly helped the young to develop the skills they needed to survive.

Roman civilization had an intensely urban culture. The Romans, wherever they arrived, founded new cities, which became the main points of the Roman administrative control and centers from which the Roman culture spread. In all Roman provinces, the effects of romanization were also seen in education through the emergence of schools. The beneficiaries of schools were primarily the city dwellers and the elite.

In all important cities there were Latin and Greek grammarians, teachers of rhetoric, Latin and Greek. Among the important cities in the development of education were: Cartagina, Madera (Africa), Baetica, Tarraconensis (Hispania), Massalia, Augustodum, Lugdunum (Gallia), Carnuntum, Aquincum (Pannonia), Neapole, Pompeii, Mediolanum (Italia), Callatis, Tomis, Histria (Dobrogea), ș.a.

KEYWORDS: *Roman Empire, Roman provinces, school, education, inscriptions.*

Introducere

Educația a fost esențială în răspândirea limbii latine și păstrarea limbilor locale. Autoritățile romane nu au exercitat presiuni pentru a schimba limba, însă treptat, cei cuceriiți au adoptat limbajului cuceritorului și, până la urmă, și cultura conducătorilor. Astfel, limba latină a devenit limba puterii și a comunicării în jurul Mării Mediterane.

Instaurarea Principatului a fost marcată de împărțirea provinciilor în senatoriale și imperiale. Provinciile de la granițe au trecut în subordinea împăratului, iar provinciile vechi au rămas în subordinea senatului. Egiptul, anexat de Augustus provinciilor sale, era ca un domeniu al împăratului, fiind condus de un prefect ales dintre cavaleri. Provinciile imperiale erau: Spania,

în afară de Baetica, Gallia și Illyricum, apoi provinciile nou cucerite: Raetia, Noricum, Pannonia și Moesia, precum și cele răsăritene Syria și Egiptul. Corsica și Sardinia erau considerate provincii imperiale la începutul Principatului, apoi au fost trecute în rândul provinciilor senatoriale. Au mai trecut apoi la dispoziția senatului Gallia Narbonensis și sudul Spaniei. Odată cu cucerirea provinciilor dunărene, Illyricul a fost despărțit de Macedonia și transformat în provincie imperială. Spre sfârșitul domniei lui Augustus, provinciile senatoriale erau: Africa, la care a fost anexată și Numidia, partea sudică a Spaniei (Baetica), Gallia Narbonensis, Macedonia, Achaia, o provincie în care au intrat toate vechile regiuni grecești, apoi Bithynia și Pontul, Asia, Creta și Cyrenaica. În Orient, pe lângă Asia și Bithynia li s-au alăturat o serie de state semi-dependente, aflate sub protectoratul Romei.

Până la apariția sistemului de școli, comunitățile au simțit nevoia de a-și educa urmașii. Astfel, bătrânii au ajutat tinerii să-și dezvolte abilitățile de care aveau nevoie pentru a supraviețui. Băieții erau învățați să vâneze, să facă focuri, să muncească pământul, să îngrijească animalele, să folosească armele și adesea să învețe o meserie. Fetele erau învățate să gătească, să coasă, să aibă grijă de copii și alte îndelungate casnice. Copiii au fost învățați istoria și valorile comunității lor prin cântece, legende și povești, toate fiind învățate prin artele cooperării cu alții și necesare pentru a supraviețui în condiții grele[1].

Contextul educației/Romanizării din provincii

Civilizația romană a avut o cultură intens urbană. Romanii, oriunde au ajuns, au înființat orașe noi, care au devenit puncte principale ale controlului administrativ roman și centre din care s-a răspândit cultura romană. În imperiu, orașele au fost dezvoltate cu o remarcabilă uniformitate de proiectare arhitecturală și concentrare culturală. Orașele romane aveau aceleași structuri și spații urbane: forum public, băi, clădirea senatului local, teatru, câteva temple cu coloane și poate chiar un apeduct. Modelul acestor orașe a fost Roma, ale cărei minuni arhitecturale au fost imitate peste tot. Această uniformitate asigura călătorilor romani o familiaritate, orașele părându-li-se a fi Roma în miniatură.

Lumea romană este deosebită nu doar pentru uniformitatea culturii urbane, dar și pentru că Roma, modelul culturii, a fost cel mai mare oraș existent pentru sute de ani[2]. Celelalte orașe erau mari centre urbane ale lumii antice și ele au dat unitate și identitate civilizației romane. Cultura romană se putea găsi în aceste orașe, oamenii vorbeau limba latină, se întâlneau magistrați romani, clădiri și se respecta legea. În mediul rural, mulți provinciali aveau limbile lor vechi, obiceiurile și conducătorii lor.

De fapt, Imperiul Roman era format dintr-un sistem de orașe asemănătoare nodurilor care întruchipau cultura romană conectate între ele de o rețea de drumuri care lăsau spațiile dintre ele neatinse. Pe măsură ce imperiul s-a extins, s-au dezvoltat orașe romane în teritoriile cucerite. Multe orașe noi din Italia și provincii au fost fondate prin acordarea de pământ soldaților romani la retragerea din armată. Altele au crescut sau au început ca tabere militare. Adesea, acestea au încorporat așezarea într-o rețea a străzilor specific taberelor militare. Cu timpul, oamenii au dezvoltat o ierarhizare a orașelor.

Cele mai dezvoltate erau orașele numite *colonia* sau colonii, ele fiind la început ceea ce le spune numele: colonii ale cetățenilor romani sau veterani retrași. În timpul imperiului *colonia* a devenit o simplă denumire a statutului: toți locuitorii ar fi avut cetățenie romană, iar orașul s-ar fi bucurat de un fel de autonomie față de guvernatorul local. Următoarele orașe erau *municipia*, în care majoritatea locuitorilor aveau cetățenia romană, și *civitates*, orașele obișnuite[3].

În toate provinciile romane, efectele romanizării s-au văzut și în învățământ prin apariția școlilor. Beneficiarii școlilor au fost în primul rând locuitorii orașelor și elitele[4]. În timpul imperiului, s-a dezvoltat o rețea de școli din nordul până în sudul peninsulei. Școli elementare erau și într-un mic centru minier al Lusitaniei meridionale. În toate cetățile importante existau gramatici latini sau greci, profesori de retorică, latină sau greacă. Peninsula Iberică juca un rol activ în viața romană, oferind mari scriitori ca: Seneca tatăl, Seneca fiul, Quintilianus, Martialis, administratori și oameni politici[5]. Autoritățile romane s-au implicat mai mult în educație începând de la dinastia Flaviilor. Antonius Pius a acordat scutiri de taxe gramaticilor, sofiștilor, retorilor și medicilor. Au existat structuri educative înainte de venirea romanilor, iar predarea în Gallia nemediterraneană înainte de secolul I a.Chr. se pare că a fost orală[6]. Strabon a scris că Asclepiades din Myrlea a predat în greacă în Turdetania[7], o zonă întinsă din Hispania, însă nu se cunoaște dacă a susținut prelegeri private sau a avut o școală. Tot el amintește că turdetanienii aveau o literatură veche (istorie, poezii, legi) și aveau cel puțin școala de gramatică la Cordoba în a doua jumătate a secolului I a.Chr, Seneca cel Bătrân și Marcus Porcius Latro fiind printre cei care își începuseră studiile acolo. Școlile s-au extins în perioada imperială în Baetica și au venit profesori, oratori, retori și poeți, printre cei mai cunoscuți fiind Seneca cel Bătrân și cercul său, Marțial și Quintilian[8].

Inscripțiile confirmă că în Baetica, Tarraconensis și în zone din apropierea coastelor de sud și est, copiii aveau posibilitatea de a învăța cunoștințele elementare și o anumită parte din gramatică. Lusitania a avut mai puțini educatori și nu a avut o rețea de școli organizată[9].

În Gallia erau școli în care au predat profesori celebri, iar progresele romanizării erau imense, galii devenind egali romani prin tradiții și

cultură[10]. Școlile cele mai cunoscute erau la Massalia, Burdigala, Augustodunum și Augusta Treverorum. Deși datele sunt puține, sunt cunoscuți gramatici și retori din numeroase centre: Lemovicum, Burdigala, Tolosa, Narbo, Arelate, Lugdunum, Aventicum, Augustodunum, Besara, Durocortorum, Colonia[11]. La începutul Imperiului, Marsilia a fost un centru de educație important, care rivaliza cu Atena în atragerea de elevi celebri, ca Agricola, socrul lui Tacitus, și L. Antonius, nepotul lui Marcus Antonius. La sfârșitul secolului I exista o școală la Arles, unde și-a început studiile Favorinus (filosof sceptic, retor). La Narbonensis s-a descoperit o scenă cu o școală, unde se poate observa ușa și două ferestre, urme de figuri, profesorii (sau profesorul și asistentul său), iar în prim plan sunt reprezentate figuri tinere, așezate în bănci, de vârste diferite. Bordeaux este cunoscut datorită lui Ausonius, care a evocat în opera lui gramaticii și retorii generației sale, precum și pe cei din generația anterioară. În a doua jumătate a secolului al III-lea p.Ch. a apărut aici educația, însă a fost rezervată elitei. Se cunoaște dintr-o inscripție despre existența unui *grammaticus*, Blaesianus, în Limoges, regiunea Aquitania, la jumătatea secolului al II-lea și începutul celui de al III-lea. Școlile de la Lyon nu sunt bine cunoscute, însă Caligula a organizat aici un concurs de elocință greacă și latină, ceea ce presupune existența unor concurenți instruiți și, prin urmare, o școală de retorică.

O inscripție din anul 143 p.Ch. a menționat un anume Quintus Acceptius care a murit la Lyon, devotându-se cu succes „studiului artelor liberale”, ceea ce dovedește existența unei școli de gramatică sau prezența unui profesor care îl învăța acasă. Autun, un alt oraș din Gallia Lugdunensis a fost renumit pentru școlile lui, deși istoria lor este greu de stabilit. În timpul revoltei de la Sacrovir din anul 21 p.Ch., copiii elitei au putut învăța artele liberale la Autun, adică cel puțin gramatică și retorică. Exista un decalaj între dovezile despre școli, însă la sfârșitul secolului al III-lea, Eumenius, profesor de retorică, scria în panegiricul său din 297/ 298 p.Ch., despre *scholae Maeniae* și anunța intenția de a finanța reconstrucția școlilor distruse în timpul jefuirii orașului în 270 și insista asupra necesității ca împărații să reînvie și să încurajeze învățarea istoriei și geografiei, precum și a retoricii. El a menționat că școlile erau în centrul orașului și că bunicul său lucrase acolo ca retor. Urme de educație au fost descoperite și la Rezé și Sens în Lugdunensis. La Rezé, în Loara Atlantică, se găsește un sit cu două fântâni asociate, aparent, cu activități educaționale și ludice. Una dintre fântâni conținea, printre altele, piese de joc din lemn, un stylus din oțel și opt tăblițe de lemn, iar cealaltă conținea două jocuri, o tăbliță de scris și un stylus de bronz. Cele două fântâni au servit ca teren pentru gunoi, însă tăblițele ar fi putut fi folosite într-o școală[12].

În Gallia Belgica, pe o stelă fragmentară nedatată, se găsește un tablou în piatră incomplet reprezentând, probabil, o scenă școlară: un personaj care ține în mână un băț și este reprezentat din față (probabil profesorul) și capul unui personaj cu spatele cu mâna ridicată și scriind, probabil elevul. În Belgica sunt puține dovezi despre școlarizare, în afară de Trier, care a devenit capitală imperială în 297 p. Chr. În acest oraș, au predat câțiva gramatici, menționați de Ausonius, dar și Gratian, al cărui tutore a fost Ausonius, care a realizat un edict legat de educație pe 23 mai 376. Edictul specifica grilele salariale ale gramaticilor și retorilor și că ar trebui să existe cei mai buni gramatici și retori de greacă și latină în toate centrele mari[13].

În întreg Occidentul Romanizarea a progresat, latinitatea înaintând de-a lungul Dunării, sprijinită de armată, până la Marea Neagră. În Dobrogea, ea a pătruns în coloniile grecești de pe coastă: Callatis, Tomis, Histria[14].

Roma a aplicat pretutindeni metoda educării în școlile romane a copiilor încredințați ca ostatici de persoanele notabile ale țărilor recent cucerite. În Britannia, care se întindea spre nord, folosirea limbii latine și a întregii culturi clasice a prins rădăcini. Ulpianus a vorbit despre școlile elementare instalate în micile târguri ca despre ceva obișnuit, însă ele nu au reușit să ajungă la mase[15]. Politica de încurajare a educației a lui Agricola a fost eficientă poate pentru o parte a societății, însă tăblițele descoperite în situl Bloomberg pot fi dovezi ale practicării scrisului, însă nu și ale existenței școlilor[16].

În Italia erau centre școlare la Neapole, Pompeii, Herculenum și Mediolanum, dar fără a egala prestigiul Romei. În întreg Occidentul, Roma avea singurul centru pentru învățământul filosofiei și singurul centru oficial al învățământului dreptului.

În Pannonia, odată cu pacea romană, se răspândiseră limba latină și cultura literară[17]. Se presupune că existau școli apte pentru învățarea cititului, scrisului și aritmeticii în marile orașe. Unele dovezi arată că fiii aristocrației de la oraș trebuiau să meargă la școală în Carnuntum (Pannonia Superior) sau Aquincum (Pannonia)[18].

În Africa, se întâlneau peste tot învățători, gramatici și retori. Cartagina era unul din centrele intelectuale, dar se presupune că au existat școli elementare, ca aceea de la Thagasta, din Numidia, sau școli de gramatică în Madara.

La acestea se mai adăugau centrele de la Atena, unde exista o catedră de elocință, Alexandria sau Smirna[19].

Educația în provincii în lumina textelor epigrafice

Aplicabilitatea practică a educației romane și încurajarea sistemului educațional în provincii pot fi demonstrate prin inscripțiile descoperite, care

arată că limba era corectă din punct de vedere gramatical și, în acest sens, am selectat câteva din zonele amintite mai sus:

BRITANNIA

R.I.B. 3001

I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO)

TEMPLUM VETUSTATE CONLABSUM

AQUILINUS AUGUSTI LIBERTUS

ET MERCATOR ET AUDAX ET GRAECUS

RESTITUER(UNT)

Lui Iupiter, cel mai bun și cel mai mare, Aquilinus, libertul (sclavul eliberat) al împăratului și Audax (Îndrăznețul) și Graecus (Grecul) i-au refăcut templul, care a fost prăbușit din cauza vechimii.-trad.n.M.S.

În Britania educația romană își face și ea simțită prezența, mai ales prin multitudinea templelor. De asemenea, observăm că dedicatorii, indiferent de poziția lor socială, cum avem aici liberti, cunoșteau scrisul, adică unul din cunoștințele fundamentale ale educației romane. Templul refăcut de cei trei era pentru șeful panteonului roman.

GALLIA

C.I.L. V 532, I.L.S. 246

C(AIO) IUL(IO) C(AII) F(ILIO) QUIR(INA TRIBU) CELSO

A LIBELLIS ET CENSIBUS

PROC(URATORI) PROVINCiarUM LUGUDUNENSI ET AQUITANIC(AE)

PROC(URATORI) A PATRIMONI(I) PROC(URATORI) A XX HAREditat(IUM) ROMAE

PROC(URATORI) NEASPOLEOS ET MAUSOLEI ALEXANDRIAE

PROC(URATORI) XX HEREDITAT(IUM) PER PROVINCIA(RUM) NABONENSES

ET AQUITANICAM DILECTORI PER AQUITANICE

XI POPULOS CURATORI VIAE LIGNARIAE TRIUMPHALIS

APPIANUS AUG(USTI) LIB(ERTUS) TAB(ULARIUS) RATIO(NUM) FERRAR(IARUM)

Lui Caius Iulius Celsus, fiul lui Caius, din tribul Quirina, care a fost în cadrul biroului de scrisori (cereri) și de registre de cetățeni, procurator al provinciilor Lugudunens și Aquitanica, procurator al patrimoniului, procurator al impozitelor pe a douăzecea parte din moșteniri de la Roma, procurator al Neaspoleolilor și a Mausoleului din Alexandria, procurator al impozitelor pe a douăzecea parte din moșteniri din provinciile Narbonens și

Aquitanica, cel care recrutează în Aquitania și prin Aquitania celor 11 neamuri, responsabil al drumului de lemn pentru ceremonia de defilare, i-a dedicat inscripția Appianus, libertul imperial și arhivarul pentru chestiunile minelor de fier.-trad.n.M.S.

Personajul căruia i se dedică inscripția are o carieră impresionantă, mai ales că a îndeplinit unele funcții administrative care presupuneau o evidență clară a populației și de calcul a valorii impozitelor datorate. El a fost și responsabil cu recrutarea trupelor auxiliare din provincie. Am selectat inscripția pentru profesiile intelectuale, atât a celui căruia i se dedică, cât mai ales ale dedicatului care era arhivar, deși era un libert imperial. Sunt dovedite astfel posibilitățile de depășire a condiției sociale prin educație.

HISPANIA

C.I.L. X 638

AUR(ELIO) FAUSTINO AUGUST(I) LIBERTO

COMMENTARIENSI XXXX GALL(IARUM)

ITEM URBIS ALBEI TIBERIS

ITEM PROVINCIAE BAETICAE

ITEM ALPIUM COTTI

VIXIT ANNIS XXXXII DIEBUS XXXXI

STATIA FELICISSIMA

CONIUGI INCOMPARABILI

CUM QUO VIXIT ANNOS XXI M(ENSES) VI D(IES) XXXIII.

Lui Aurelius Faustinus, libertul (sclavul eliberat) imperial dintre cei 40 care au ținut evidența (au notat) asupra Galliilor, de asemenea și pentru orașul din albia Tibrului, de asemenea și al provinciei Baetica, de asemenea și al orașului Cottus al

Alpilor, care a trăit 42 de ani și 41 de zile. I-a dedicat inscripția soțului incomparabil, soția Statia Felicissima (Foarte Fericita, soț cu care a trăit 21 de ani, șase luni și 32 de zile.-trad.n.M.S.

În această inscripție avem de a face cu un fost sclav imperial, eliberat, care a îndeplinit funcții asimilate secretariatului, deoarece a ținut evidența în multe provincii, nu doar în Hispania de unde am selectat inscripția. Încă o dată este demonstrată valoarea educației la Roma, care putea schimba status-ul social al celui educat.

C.I.L. II, 1, 175

SI QUANTUM PIETAS POTUIT

TANTUM FORTUNA

DEDISSET LITTERIS AUT

RATIS SCRIBERE HUNC TITULUM

Dacă am putut cu atâta credință a scrie această inscripție cu litere sau cu considerare, tot atâta noroc să mi se dea.-trad.n.M.S.

Am selectat inscripția de mai sus deoarece face referire la scriere, unul dintre primele obiecte de studiu în cadrul educației romane.

Concluzii

Romanii, pe lângă structurile și spațiile urbane realizate uniform în orașe, au reușit să dezvolte și să susțină educația prin școlile înființate. Educația, pe care a dus-o dincolo de zidurile ei, a făcut din Roma o putere mondială, limba latină devenind o limbă universală prin procesul Romanizării.

Educația s-a manifestat pretutindeni, comunitățile fiind preocupate din cele mai vechi timpuri de viitorul copiilor. Dacă educația romană s-a bazat pe educația greacă, educația juridică a fost considerată marea inovație a Romei. Societatea romană și-a creat principii și norme juridice pentru ca membrii ei să poată conviețui mai bine. Cunoscându-și drepturile, un roman știa și care îi erau obligațiile.

În perioada Principatului, statul a început să se implice în educație, transformând școlile particulare în școli de stat. Statul a început să practice o politică activă de intervenție și patronaj. Împărații au început să dea salarii profesorilor și diferite avantaje, printre care și favoruri fiscale. Împăratul Traian a înființat instituțiile alimentare pentru sprijinirea copiilor săraci.

Până la apariția sistemului de școli, comunitățile și-au educat copiii, cei în vârstă ajutându-i pe tineri să-și dezvolte abilitățile de care aveau nevoie pentru a supraviețui. Civilizația romană a avut o cultură intens urbană. Romanii, oriunde au ajuns, au înființat orașe noi, care au devenit puncte principale ale controlului administrativ roman și centre din care s-a răspândit cultura romană.

În imperiu, orașele au fost dezvoltate cu o remarcabilă uniformitate de proiectare arhitecturală și concentrare culturală. În toate provinciile romane, efectele Romanizării s-au văzut și în învățământ prin apariția școlilor. Beneficiarii școlilor au fost în primul rând locuitorii orașelor și elitele sociale. În timpul imperiului, exista o rețea de școli din nordul până în sudul peninsulei. Dovezile au arătat că a existat o educație formală, distribuită inegal și că o parte a populației a avut acces la ea, la diferite niveluri. În toate cetățile importante existau gramatici latini sau greci, profesori de retorică, latină sau greacă. Fără îndoială, mulți locuitori ai Imperiului știau să scrie și să citească mai mult sau mai puțin.

Roma s-a transformat într-o putere mondială și datorită educației pe care a dus-o dincolo de zidurile ei, în lumea întreagă, transformând limba latină într-o limbă universală, instrumentul perfect al transformării barbarilor în romani, iar acest lucru s-a făcut mai ales prin procesul Romanizării, proces imposibil fără educație.

NOTE

- [1] Peter Bogucki (editor șef), *Encyclopedia of Society and Culture in the Ancient World*, vol. I–IV, New York, Facts On File, 2008, p. 375.
- [2] Gregory Aldrete, *Daily life in the Roman City: Rome, Pompeii, and Ostia*, Westport-Connecticut, London, Greenwood Press, 2004, p. 1.
- [3] *Ibidem*, p. 2.
- [4] Nicoleta Simona Marțian, *Învățământ laic și învățământ creștin în Imperiul Roman în secolele I–III*, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2007, p. 109.
- [5] Henri-Irénée Marrou, *Istoria educației în antichitate: Lumea romană*, vol. 2, București, Editura Meridiane, 1997, p. 102
- [6] Catherine Wolf, „The Role of Education in the Latinization of the Roman West”, în Alex Mullen (editor), *Social Factors in the Latinization of the Roman West*, Oxford, Oxford University Press, 2023, pp. 162-163.
- [7] Strabon, *Geografia*, Vol. I, Studiu introductiv, traducere, notițe introductive, note și indice: Felicia Vanț-Ștef, București, Editura Științifică, fără an, p. 342.
- [8] Catherine Wolf, *op. cit.*, p. 164.
- [9] *Ibidem*, p. 165.
- [10] Henri-Irénée Marrou, *Istoria educației în antichitate: Lumea romană*, vol. 2, București, Editura Meridiane, 1997, p. 102
- [11] Nicoleta Simona Marțian, *op. cit.*, p. 110.
- [12] Catherine Wolf, *op.cit.*, pp. 167-169.
- [13] *Ibidem*, p. 170.
- [14] Henri-Irénée Marrou, *op. cit.*, pp. 101-102.
- [15] *Ibidem*, pp. 102-103.
- [16] Catherine Wolf, *op. cit.*, p. 174.
- [17] Nicoleta Simona Marțian, *op. cit.*, p. 111.
- [18] András Mócsy, *Pannonia and Upper Moesia: A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, New York, Routledge 1974, p. 262.
- [19] Nicoleta Simona Marțian, *op. cit.*, p. 111.

BIBLIOGRAFIE

- Aldrete, Gregory S., *Daily life in the Roman City: Rome, Pompeii, and Ostia*, Westport-Connecticut, London, Greenwood Press, 2004.
- Bogucki, Peter (editor șef), *Encyclopedia of Society and Culture in the Ancient World*, vol. I–IV, New York, Facts On File, 2008.
- Gidro, Romulus; Gidro, Aurelia, *Roma antică: o istorie pentru toți*, București, Editura Neverland, 2018.
- Marrou, Henri-Irénée, *Istoria educației în antichitate: Lumea romană*, vol. 2, București, Editura Meridiane, 1997.

EDUCAȚIA ÎN PROVINCIIILE ROMANE ÎN TIMPUL PRINCIPATULUI

- Marțian, Nicoleta Simona, *Învățământ laic și învățământ creștin în Imperiul Roman în secolele I–III*, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2007.
- Mócsy, András, *Pannonia and Upper Moesia: A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, New York, Routledge 1974.
- Mullen, Alex (editor), *Social Factors in the Latinization of the Roman West*, Oxford, Oxford University Press, 2023.
- Strabon, *Geografia*, Vol. I, Studiu introductiv, traducere, notițe introductive, note și indice: Felicia Vanț-Ștef, București, Editura Științifică, fără an.
- Strechie, Mădălina, *Curs practic de epigrafie latină*, Cu traducerea inscripțiilor din limba latină și explicații complementare de istorie romană de: Mădălina Strechie, Craiova, Editura Universitaria, 2018.
- Eadem, *Noțiuni de civilizație latină: suport de curs*, Craiova, Editura Universitaria, 2008.
- Wolf, Catherine, „The Role of Education in the Latinization of the Roman West”, în Alex Mullen (editor), *Social Factors in the Latinization of the Roman West*, Oxford, Oxford University Press, 2023, pp. 159-181.

SURSE WEB

<https://cil.bbaw.de/en/homenavigation/the-cil/volumes>.

ABREVIERI UTILIZATE

C.I.L. = *Corpus Inscriptionum Latinarum*

R.I.B. = *Roman Inscriptions of Britain*

trad.n.M.S. = *traducerea noastră Mădălina Strechie*